

Evaluointi, lähentäminen ja yleistyminen – miten toimittaja johdattelee haastatteluun

Leena Immonen, Helsingin yliopisto

Heidi Rontu, Teknillinen korkeakoulu

Language in audiovisual news is produced either within the image area by the newscaster and interviewees or outside the image area by the reporter. Thus the entire semantic content of audiovisual news consists of both the image and spoken language. This article examines the reporter's turns preceding the interviewee's turn and pays special attention to how the reporter introduces the interview and the interviewee. In particular, the reporter's introductory sentence(s) together with the image area are analysed. In terms of theoretical framework, we draw on text research based on the systemic-functional linguistic theory whereas the image is examined on the basis of the grammar of visual design. The data for the research is collected from Finnish (YLE) and Finland Swedish (FST) news broadcasts. The results at hand give three different functions for the reporter's introduction of the interviewee: to evaluate, to create a sense of intimacy and to generalize.

Keywords: text analysis, audiovisual news, Finnish, Finland Swedish

1 Johdanto

Audiovisuaalisissa uutisissa voi olla kolmenlaisia puhujia: uutistenlukijoita, uutistoimittajia ja haastateltavia. Uutinen voi olla myös lyhyehkö uutistenlukijan lukema teksti tai kokonaisuus, jossa toimittaja selostaa asiaa uutistenlukijan lisäksi. (Immonen & Rontu 2007: 25.) Tässä artikkelissa tarkastelemme uutistoimittajan puheenvuoroja. Analysoimme toimittajan puheenvuoron piirteitä ja selvitämme, millainen on se toimittajan johdattelu, johon haastateltava vastaa, jota hän kommentoi tai jonka viritämänä hän esittää argumentteja. Tutkimuksemme keskeinen kysymys on, miten toimittaja tuo haastateltavan kertomaan uutisesta ja miten kuva motivoi toimittajan valintoja. Toimittajan puheenvuoroa tarkastelemme siinä kuvatilassa, johon puheenvuoro on sijoitettu. Kuvatila on näytöllä eli televisioruudussa määrätyn ajan esiintyvä kuva, johon sijoitetaan selostus tai mahdollinen tekstitys (Immonen 2008: 39). Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana on systeemis-funktionaaliseen kieliteoriaan perustuva tekstintutkimus. Kuvan tarkastelu perustuu visuaalisen suunnittelun kielioppiin (Kress & van Leeuwen 2006). Tutkimuksen aineistona ovat Suomen Yleisradion suomen- ja ruotsinkieliset televisiouutiset.

2 Teoriatausta

Audiovisuaalisen tekstin merkitys muodostuu sanan ja kuvan avulla. Niinpä audiovisuaalista tekstiä voidaan myös tutkia analysoimalla sanaa ja kuvaa. Systeemis-funktionaalinen analyysi erittelee sekä verbaalisesta että kuvallisesta kielestä kolme eri tasoa, jotka ilmentävät

kielenkäytön metafunktioita: ideationaalinen, interpersoonainen ja tekstuaalinen taso (Halliday 2004). Samat metafunktiot on erotettavissa myös kuvasta (Kress & van Leeuwen 2006). Kressin ja van Leeuwenin (mt.) ajatuksena on, että kuvalla ja sanalla ilmaistaan samoja asioita, mutta eri keinoin. Kielen kielioppi osoittaa, miten sanat muodostavat tekstejä, ja kuvan kielioppi, miten kuvista muodostuu visuaalisia merkityskokonaisuuksia. Keskeinen käsite visuaalisen suunnittelun kieliopissa on *konteksti*: kuvaa tutkitaan siinä yhteydessä, jossa sitä käytetään. Kuvakokonaisuus on tutkittavissa kuvan yksityiskohdista ja niiden keskinäisistä suhteista. Sana ja kuva muodostavat yhdessä merkityskokonaisuuden, tekstin, jota tutkimuksessamme edustaa televisiouutinen. Televisiouutinen taas on televisio-ohjelmien kontekstissa perustekstilaji, kuten lehtiutiset ovat painetun median kontekstissa.

Systemis-funktionaalisisessa teoriassa tekstilaji määritellään ensisijaisesti tekstin rakenteellisten osien perusteella (Hasan 1985: 56; Eggins & Martin 1997: 234–237). Tekstilajin rakenneosien tehtäviä voidaan analysoida selvittelemällä rakenneosien sanastollis-kieliopillisia piirteitä ja merkityksiä (Eggins & Martin 1997: 234–237; Ventola 2006: 103). Audiovisuaalisten uutisten rakenneosia toteuttavat pitkälti eri osallistajat, joiden käyttämä verbaalinen kieli koostuu hyvinkin erilaisista sanastollis-kieliopillista piirteistä ja niihin liittyvistä kuvista, joita vasten sanoja on tulkittava. Niinpä rakenneosien tehtäviä voidaan eri tekstilajeissa toteuttaa kielellisesti eri tavoin.

Viime vuosina lingvistiksessä tekstintutkimuksessa visuaalisen suunnittelun kielioppia on sovellettu kuvan ja tekstin rinnakkaisanalyysiin ja näiden yhteistyön tutkimiseen (ks. esim. Björkvall 2003; Heikkilä 2006; Karlsson 2007). Visuaalisen suunnittelun kieliopin mukaisesti tästä kertoo kuvan sommittelu (Kress & van Leeuwen 2006).

Artikkelimme liittyy laajempaan tutkimukseen, jossa olemme selvittelleet av-uutisten kokonaismerkitystä, joka muodostuu paitsi puhutusta kielestä myös kuvasta. Aiemmassa tutkimusosiossamme (Immonen & Rontu 2007) olemme analysoineet haastateltavan puhetta ja kuvatilaa, johon puheenvuorot on sijoitettu. Haastattelu on uutisissa kohtaus toimittajan puhumassa jaksossa, ja sen paikka on yleensä toimittajan pakollisen jakson yhteydessä. Haastateltavan puheisuus on ikään kuin toimittajan kainalossa. Haastateltavan osuus on yleensä uutistoimittajan puheenvuoron jälkeen, mutta uutisessa sillä on oma funktionsa: tyypillisesti haastateltavat vastaavat ja kommentoivat haastattelijan esittelemää aihetta.

3 Tutkimusmenetelmä ja -aineisto

Tarkastelemme verbaalisen kielen näkökulmasta haastattelu-uutisten sitä jaksoa, johon liittyy kohtaus haastateltavan puheesta. Tutkimme jaksosta toimittajan puheenvuoroa ja siinä erityisesti puheenvuoron kohtaa, joka johtaa haastateltavan puheeseen. Keskeisiä kysymyksiä ovat, miten toimittaja tuo haastateltavan kertomaan uutisesta ja miten kuva motivoi toimittajan valintoja. Koska uutistoimittaja selostaa, kertoo tapahtumista kuvien ohessa, tarkastelemme tutkimuskysymyksiämme systeemis-

funktionaaliseen kielioppiin kuuluvan *projektion* avulla (Halliday 2004: 441; ks. myös Shore 2005: 51), mutta käytämme myös käsitteitä *referointi* ja *johtolause*. Projektion käsitettä selostamme tarkemmin jäljempänä tässä luvussa. Referoinnin *Iso suomen kielioppi* (§1457) määrittelee ”muiden ihmisten tai puhujan itsensä aiemmin esittämän puheen, kirjoituksen tai ajatuksen sijoittamista oman tekstin osaksi niin, että oma ja lainattu ovat toisistaan erotettavissa”. Prototyypilliseen referaattiin (mts.) kuuluvista kahdesta osasta, *johtoilmaus* ja *referaatti*, keskitymme johtoilmaukseen, joka on toimittajan puheenvuorossa. Toimittajan puheen johtoilmauksen muodosta ja merkityksestä syntyy johtoilmauksen funktio (vrt. Eggins 1994: 2).

Systemis-funktionaalisisessa kieliopissa (Halliday 2004: 445–446; Shore 2005: 51) *projektiossa* eli *projisoinnissa* johtolauseetta vastaa termi projisoiva (*projecting*) ja projisoitu lause (*projected clause*) vastaa referoitavaa. Projisoivan lauseen tekijänä on tyypillisesti ihminen. Verbi ilmaisee verbaalista tai mentaalista toimintaa. Verbaalista toimintaa ilmaisevat verbit, kuten *sanoa*, *kirjoittaa*, *väittää* ja *kiistää* ilmoittavat yleensä sanojen ja symbolien käyttöä. Mentaalisessa prosessissa on kyse ihmisen ajatus-, tunne- ja havaintomaailmaan viittaavista toiminnoista ja tiloista, joita kuvataan esimerkiksi verbeillä *ajatella*, *tietää*, *pelätä* ja *uskoa*.

Projektion toteuttavien lauseiden väliset suhteet voivat olla *parataktisia* (rinnastussuhde) tai *hypotaktisia* (alitusuhde) (ks. Halliday (2004: 442; Shore 2005: 57–58). Projisoidun ja projisoitavan suhde on suorassa esityksessä parataktinen ja epäsuorassa esityksessä hypotaktinen.

Audiovisuaaliseen tekstiin pelkkä lausetason analyysi ei sellaisenaan riitä, koska merkitystä luo sanan lisäksi kuva. Voimme siis katsoa, että myös audiovisuaalisten haastattelu-uutisten toimittajan puhuma jakso, johon sisältyy haastattelu, ”kainaloteksti”, on projektio. Projisoiva kohtaaminen on toimittajan puhe kuvatilassa tai kuvan ohessa. Haastateltavan kuvatilassa puhuma kohtaaminen on projisoitu kohtaaminen. Niinpä projisoivan, toimittajan puheen ja kuvan vaikutusala, toimii suorassa esityksessä haastateltavan puheen ja kuvan, projisoidun kohtaamisen lukuohjeena. Projisoitu kohtaaminen kuuluu projisoivan puheen vaikutusalaan. Johtoilmauksella kehystetään samassa jaksossa olevaa haastateltavan repliikkiä. Repliikin esittäjä puhuu sanottavansa itse kuvassa, joka muodostaa oman kohtauksensa.

Systeemis-funktionaalisen tekstilajiteorian mukaisesti osallistujat siis tekevät tekstin (Ventola 2006: 109). Näin audiovisuaaliselle uutiselle tyypilliset kielelliset valinnat, kuten sananvalinnat ja monet rakenteelliset ratkaisut vaihtelevat uutisen puhujan mukaisesti ja muodostavat verbaalisesti erilaisia jaksosia, jotka vaativat rinnalleen erilaisen kuvan. Kuvan tulkinnassa sovellamme sommitelukäsitteitä visuaalisen kieliopin mukaisesti (ks. edellä).

Audiovisuaalisessa uutisessa uutistenlukijan on tapana käyttää kirjallisempaa kielimuotoa kuin haastateltavan spontaanissa puheenvuorossa, vaikka molemmat puhuvat lähes aina kuvatilassa. Uutistenlukija katsoo suoraan vastaanottajaa ja vaatii tätä siten osallistumaan puheeseensa. Haastateltava taas puhuu toimittajalle ja tarjoutuu näin jakamaan informaatiota toimittajan vaatimalla tavalla

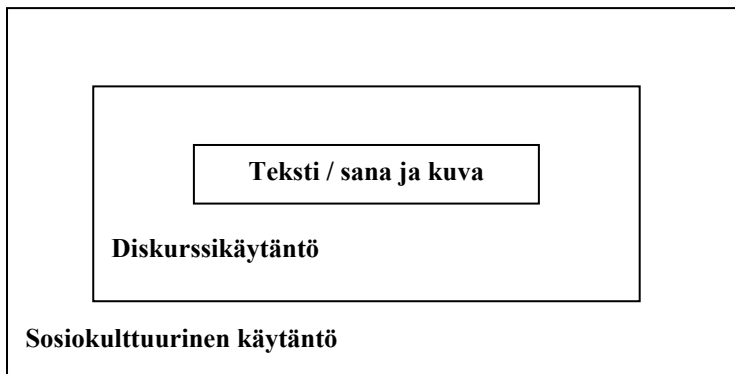
(Kress & van Leeuwen 2006: 124). Uutistoimittaja puolestaan puhuu kuvien takaa ja valitsee sanaston ja rakenteet siten, että sana ja kuva luovat yhdessä audiovisuaalisen tekstin merkitystä. Tekstin eri jaksot luovat erilaista vuorovaikutusta ja rakentavat tekstiä. Kussakin jaksossa käytettävät kielelliset ja kuvalliset ratkaisut riippuvat jakson funktiosta ja jakson esiintymispaikasta tekstissä.

Artikkelin aineistona ovat haastattelu-uutiset, jotka on lähetetty Suomen Yleisradion (YLE) puoli yhdeksän ja Finlands Svenska Televisionin (FST) kuuden iltauutisissa syksyllä 2005. Analysoitavat uutiset on poimittu korpuksesta, jota säilytetään Helsingin yliopiston käännöstieteen laitoksella. Nyt tarkasteltavana oleva aineisto perustuu joka kuukauden kolmannen viikon kattavaan otantaan. Aineiston uutisissa on ollut haastateltavina asiantuntijoita, poliitikkoja ja ns. tavallisia ihmisiä.¹ Tutkimme siis samaan sosiokulttuuriseen kontekstiin kuuluvan saman diskurssiyhteisön tuottamia erikielisiä uutisia. Tekstin sosiokulttuurista sidonnaisuutta voi lähestyä kuvion 1 osoittamalla tavalla (Fairclough 1997; ks. myös Heikkinen 2000: 298).

Uutistekstien käyttö ja tuotanto toteutuvat samassa diskurssiyhteisössä ja samassa sosiokulttuurisessa kontekstissa (ks. Fairclough 1997: 82–83). Aineiston teksteihin vaikuttavien tuotantoprosessien ja muitten tekijöitten voidaan siis olettaa olevan samankaltaiset.

¹ Aineiston uutisten aihejakautuma on esitetty taulukoissa 1 ja 2 (ks. Immonen & Rontu 2007: 28).

KUVIO 1. Tekstin sidonnaisuus diskurssiyhteisöön ja sosiokulttuuriseen kontekstiin.

4 Projektion keinoja

Toimittajan puheen johtoilmauksen ja sen oheisen kuvan keskeisimpiä tehtäviä on evaluoida, lähentää ja yleistää. Tarkastelemassamme johtoilmauksessa mainitaan yleensä referoitava ja joskus vastaanottaja sekä nimetään olosuhde. Toimittajan puheen voidaan katsoa toimivan haastateltavan puheen lukuohjeena. Verbaalisella kielellä on kuvan ohessa oma tehtävänsä. Toimittajan selostama uutisen jakso edeltää haastateltavan puhetta, jolloin siis selostaja, toimittaja, on kuvan takana. Uutisen aiheeseen liittyvät ihmiset näytetään joukkona tai ryhmänä, josta kuva sitten tarkennetaan sen henkilön kasvoihin, joka puhuu suoran sitaatin ruudussa. Audiovisuaalisessa uutistekstissä nimenomaan kuvatilassa on useimmiten se merkki, jonka avulla siirrytään suoraan esitykseen ja joka

projisoi av-tekstissä puheenvuoron haastateltavan puheeseen.

Kuvan tarkastelussa on siis todettavissa, että toimittaja puhuu kuvien takana eikä yleensä edes itse näy televisio-ruudussa. Haastateltava puolestaan seisoo joko rinnan korkeudelta kuvattuna seisomassa tai istumassa kuvatilassa, mutta katsoo toimittajaan eikä puhu suoraan kameran. Kress & van Leeuwen (2006: 122) pohtivat kuvan vuorovaikutusta, intersoonaista metafunktiota, katsojan kanssa. Intersoonaisuus ilmenee joko vuorovaikutukseen osallistumista *vaativana* tai tietoa *tarjoavana*. Kressin ja van Leeuwenin (2006: 122–124) mukaan keskeinen vaatimuksen ja tarjouksen erottava kriteeri on kuvassa esiintyvien osallistujien katseen suunta. Kuvasta ulos kohti vastaanottajaa katsova henkilö vaatii katsojaltaan jotakin; jos taas osallistuja ei kohdistaa katsettaan vastaanottajaan, kuva vain tarjoutuu katsottavaksi (ks. myös Heikkilä 2006: 27). Audiovisuaalisessa uutisessa haastateltava katsoo näkymättömissä olevaan toimittajaan ja ikään kuin puhuu hänelle. Näin katsojalle tarjotaan tietoa uutisaiheesta haastateltavan puhumana, mutta toimittajan johtamana.

Seuraavaksi analysoimme aineistosta löydetyt toimittajan puheen johtoilmausten funktiot *evaluointi*, *lähentäminen* ja *yleistys*. Kappaleiden alussa on esitetty taulukossa ne sanassa ja kuvassa olevat keinot, joiden tuloksena funktio syntyy.

4.1 Projisoinnin evaluointi

Taulukosta 1 käyvät ilmi keinot, joilla johtoilmauksessa ja kuvassa evaluoidaan.

TAULUKKO 1. Evaluointi, johtoilmauksen ja kuvan keinot.

Evaluointi	Keinot
Johtoilmaus	Mentaalinen prosessi, adjektiivi tai puheenparsa. Tekijänä/kokijana neutraali yläkäsitemaike tai myös yksipersonainen ilmaisu
Kuva	Kuvakulma laaja, usein ylhäältä käsin kuvattu, välillä lähikuva, takaisin yleiseen tai lähikuva pysyy

Aineiston suomenkielisen uutisten projisoinnin johtoilmauksessa on käytetty tekijän mentaalista tilaa (Halliday 2004; ks. myös Holmberg & Karlsson 2006: 191–197) ilmoittavia verbejä *hämmästellä, kaivata, tympäistä, tunnustaa*. Johtoilmauksessa tekijänä on subjektina tai objektina oleva yläkäsitemaike, kuten *käytännön työntekijä, vanhustyötä tekevä, muutaman kuukauden ikäisen vauvan äiti* ja niitä, joita *hallinnollinen tempoilu* tympäisee. Verbaalinen olosuhde on sekin hyvin abstraktilla tasolla (esim. *byrokraattisen pompottelun tarvetta, koulutuksen tarvetta*). Kuvatilassa puolestaan näytetään yleensä ensin uutisaiheen väkeä esimerkiksi pelastusalalta, josta sitten yksi henkilö nostetaan kuvatilaan puhumaan toimittajalle. Utisselostuksen leksikaalinen abstraktius konkretisoituu

kuvatilassa, johon fokusoidaan paikka ja ihmiset, jotka tekevät ja toimivat, puhuvat ja kertovat. Nämä prosessit ovat kuvan varassa.

Esimerkissä 1 tekijänä on *vanhustyötä tekevä* ja prosessina mentaalinen *kaipaavat*, kun taas kuvatilassa näytetään kaipaavien joukkoa ja olosuhde, tapahtumapaikka. Toimittajan johdattelu haastateltavan puheenvuoroon on hypotaktinen. Johtoilmauksen tekijästä käytetyn nimikkeen abstraktiotaso alistaa kuvan verbaaliselle kielelle. Esimerkeissä puheosuus tai puheosuudet ovat vasemmalla. Oikealla puolella on selostus kuvanäkymästä.

Esimerkki 1

Valtakunnallisilla päihdepäivillä suurimmaksi ongelmaksi koettiin se että (.) ryypäämään ratkenneille vanhuksille ei juuri ole apujärjestelmiä tarjolla (.) lisäksi sekä päihde- (.) että <i>vanhustyötä tekevät kaipaavat</i> kipeästi lisää koulutusta	Reportterin puheen alkaessa ruudussa näkyy lähikuva Päihdepäivät-esitenipusta. Pian siirrytään yleiskuviin tapahtumasta: neuvontapisteitä, esitekassit kädessään kulkevia ihmisiä. Taustalla kuuluu koko ajan puheensorinaa ja yleistä hälinää. TV1 13.9.2005, uutiset 20.30, MV, projektityöntekijä
--	---

Esimerkissä 2 toimittaja valmentaa vastaanottajaa sananparrella haastateltavan tympääntyneeseen huomautukseen tiellä liikkuvien otteista. Haastateltavan tympeys näkyy myös hänen ilmeissään ja eleissään, kun hän puhuessaan keskittyy autonsa tuulilasin pesuun ja vain vilkaisee toimittajaan päin. Johtoilmauksen evaluointui antaa vaiku-

telman katsojaläheisyydestä; myös uutisten vastaanottaja on vihainen, kun muut tiellä liikkujat aiheuttavat ongelmia.

Esimerkki 2

<p>Liikenneturvallisuutta yritetään parantaa lukuisin keinoin: valvonnalla, valistuksella, uudella teknologialla. hhh avaimet ovat luonnollisesti jokaisen tiellä liikkujan käsissä. <i>aika monen otteissa tien päällä on sanomiselle sijaa</i></p>	<p>Autoja ajamassa liukkaan kelin harjoitusradalla Toimittaja ja haastateltava huoltoasemalla; haastateltava pesee autonsa tuulilasiasia puhuessaan</p> <p>TV1 14.12.2005, uutiset 20.30, MH, tympääntynyt tiellä liikkuja</p>
--	--

Aineiston ruotsinkielisten uutisten projisoinnin johtoilmauksessa on käytetty, samoin kuin suomenkielisissä uutisissa, tekijän mentaalista tilaa ilmaisevia verbejä kuten *yvas över*, *ogilla* ja *vara förvånad(e)sluka*. Johtoilmauksessa tekijänä on subjektina tai objektina oleva yläkäsite, kuten *stämningen*, tai nimeltä mainittu yksilö, jonka tekemisen toimittaja määrittelee passiiviseksi, vastaanottavaksi. Yksilöllä ei ole aktiivista, tapahtumiin vaikuttavaa roolia. Kuvatilassa näytetään yleensä ensin uutisaiheen laajempi konteksti, kuten maisema, josta sitten yksi henkilö nostetaan kuvatilaan puhumaan toimittajalle.

Esimerkissä 3 tekijänä on ruotsinkielisten kansankäräjien mitalin vastaanottaja ja prosessina mentaalista tilaa ilmaiseva *yvas över*. Kuvassa tekijä näkyy sekä työ- että kotiolioissa. Haastateltava tuodaan kuvaan uutena tekijänä kameran liikkua oikealle. Tämän jälkeen kuvassa haastattelu tarkentuu kotioloihin ja kamera liikkuu oikealta vasemmalle. Kamera tarkentuu vasemmalla haasta-

teltavaan, joka on nyt jo tunnettu tekijä. Kuvan tarkentuminen haastateltavan kotioloihin tekee tilanteesta arkipäiväisen ja rennon. Samalla se tuo haastateltavan lähelle katsojaa.

Esimerkki 3

<p>På söndag får han alltså ta emot sin folktingsmedalj .hhh vilken motivering som kommer att läsas upp då känner MA inte till .hhh <i>han vill heller inte desto mer yvas över den här utmärkelsen</i></p>	<p>Lähikuvassa suuri ilmoitustaulu, jossa kuvia ja tekstiä. Kamera liikkuu oikealle ja kuvaan tulee MA. Sitten kuvassa on talo kauempana. Kamera liikkuu oikealta vasemmalle. Kamera pysähtyy kuvaamaan MA:ta ja toista miestä, jotka seisovat pihalla keskustelemassa. Lopussa MA ja toinen mies ovat lähikuvassa vyötäröstä ylöspäin kuvattuina.</p> <p>FST 14.11.2005, uutiset 18.15, MA ruotsinkielisten kansankäräjien mitalin vastaanottaja</p>
---	---

Esimerkissä 4 toimittaja johdattaa katsojaa haastateltavan pariskunnan tyytymättömyyteen yhtiön uudesta omistuksesta ja huoleen palvelun jatkuvuudesta ja palveluiden tasosta emotionaalisella olosuhteiden kuvauksella. Kuvassa näkyvät yhtiön liput harmaassa sateisessa säässä. Kuvakulma on alhaalta ylöspäin. Yhtiön liput kuvastavat näin ihannetta eli laivayhtiön säilymistä omana yhtiönään omine lippuineen. Todellisuus alhaalla kadun tasossa näyttäytyy harmaana ja sateisena. Haastattelun lähestyessä kuvakulma siirtyy kuvaamaan samalla tasolla ensin

toimistorakennusta ja yhtiön logoa, jonka jälkeen haastateltavat tulevat lähikuvaan.

Esimerkki 4

<p>På Åbokontorets tak slukade idag Silja Line-flaggorna i det grå novembervädret (.) å också inne på kontoret var stämningen minst sagt nedstämd</p>	<p>Kuvassa Silja Linen liput lähikuvassa, kuvattuna alhaalta ylöspäin. Sitten kuvassa konttorirakennus kuvattuna kadun toiselta puolelta. Rakennuksen edessä ajaa autoja. Lopussa tarkennus rakennuksen seinässä oleviin Silja Line-logon kirjaimiin.</p> <p>FST 4.11.2005, uutiset 18.15, haastateltavana pariskunta, joka ilmaisee huolensa yhtiön myynnin vaikutuksesta palvelutasoon.</p>
---	---

4.2 Lähentäminen

Lähentäminen tarkoittaa tässä projisoivan ja projisoidun kohtausten tuomista lähemmäs toisiaan ja katsojaa. Aineistossa esiintyvät johtoilmaukseen ja kuvaan sisältyvät keinot käyvät ilmi taulukosta 2.

TAULUKKO 2. Projisoiva kohtaaminen lähentää projisoitua kohtausta, johtoilmauksen ja kuvan keinot.

Lähentää projisoitua tilannetta	Keinot
Johtoilmaus	Suora kysymys haastateltavalle. Kysymykseen vastaajaa puhutellaan nimellä tai nimi on mainittu uutisessa aiemmin. Haastateltavan etunimen käyttö.
Kuva	Haastateltava usein jo kuvatilassa, taustalla uutisaiheen maisema tai aiheeseen liittyvät sisätilat.

Lähentämiskeinona käytetään suoraa kysymystä, jonka aikana haastateltava on jo kuvatilassa ja taustalla on useimmiten uutisaiheen maisema tai aiheeseen liittyvät sisätilat. Kysymykseen vastaajaa puhutellaan nimellä tai hänen nimensä on jo uutisessa aiemmin mainittu. Kysymys johtoilmauksena on yleensä hyvin arkikielinen ja lähentelee jopa toimittajan ja haastateltavan keskinäistä rupattelua. Tällä tavoin tv-uutisten keinot ammentavat suullisesta perinteestä – mukana on perinne kuvan tehostamana. Suora kysymys on usein ”iloisen uutisen taktiikkaa”, mutta uutisen suora kysymys on aina uutisen jaksossa, joka koskee saumattomasti ihmisen arkea. Kysymys esitetään vaikkapa kaupantekotilanteessa maksajana olevalle henkilölle tai jollakin tavalla häirinnän kohteeksi joutuneelle henkilölle. Kyseessä voi olla myös rupattelun piiriin laskettava kohtaaminen, jossa henkilön nimi lausutaan ääneen. Kohtaaminen, jossa haastateltava esiintyy on välttämätön silloin, kun toimittaja esittää suoran kysymyksen. Haastateltavan nimen mainitseminen ääneen edellyttää, että haastateltava näkyy kuvassa. Tästä seuraa, että haas-

tateltavan puheenvuoro on parataktinen toimittajan puheenvuoron kanssa.

Parataktisuus ei kuitenkaan tarkoita, että haastateltavan puhe olisi välttämätön tekstijakso. Luonnollisesti kysymykseen on tultava vastaus, mutta kun vastaus on sellainen, ettei sitä voi irrottaa muusta tekstiyhteydestä, se on kysymys–vastaus-parina välttämätön, joskaan ei tekstijaksona välttämätön.

Puoli yhdeksän uutisissa rinnasteista haastateltavan puhetta käytetään haastatteluna suhteellisen harvoin. Aineiston esimerkeissä suora kysymys- ja vastauspari esiintyy vain silloin, kun haastateltava on jo aiemmin ollut samassa uutisessa, kuten esimerkit 5 ja 6 osoittavat. Esimerkin 5 kysymyksessä etunimeltä puhuteltava *Ahti* on jo aiemmin esiintynyt samassa uutisessa ja on siis katsojalle tuttu.

Esimerkki 5

<p><i>Paljonko Ahti tämä porkkana painaa?</i></p> <p>AL: Se painaa knahti yheksäsataa krammaa</p>	<p>AL katsoo vaa'alle päin. Haastateltava – joka on kuvattu sivultapäin, jyrkästä alakulmasta, rinnan yläosasta ylöspäin – aloittaa puheensa katsoen samalla yhä vaakaan päin ja kääntyy hymyillen sanomaan porkkanan painon reportterille. Haastattelijan mikrofoni näkyy hieman ruudun alalaidassa.</p> <p>TV1 10.10.2005, uutiset 20.30, AL, viljelijä</p>
---	---

Esimerkissä 6 toimittajan johtoilmauksen puhekielimäisyys ja sananvalinta lähentävät haastateltavan projisoitua kohtausta, jossa pitkäaikaistyötön seisoo kuvatilassa ja sanoo sanottavansa omalla puhekielellään. Vaikeaa aihetta käsittelevässä uutisessa tämä projektio on katsojallekin helpompi vastaanotettava: arjen asiat järjestyvät.

Esimerkki 6

<p><i>Oisko pitäny ehkä aikasemmin jo vähän (.) potkiskella?</i> Vastaus ML: ois varmasti joo se on kyllä ihan tosi (.) .hhh tosi+että+ tuotaniin (.) se: kynnys vähä kasvaa sitte mitä pitempään on</p>	<p>ML seisoo haastateltavana verstaalla. Miehiä puuverstaalla työssä. TV1 25.11.2005, uutiset 20.30, ML, työllistetty</p>
--	---

Esimerkissä 7 toimittajan puheenvuoro päättyy suoraan kysymykseen, joka on kohdistettu Pernajan kunnan asukkaille. Kuvassa on aluksi laaja maisemakuva, joka toimittajan puheenvuoron lopussa tarkentuu ihmisiin, joiden katsoja voi ajatella olevan niitä kunnan asukkaita, joille toimittaja esittää kysymyksen. Asukkaista muutamat siten antavat vastauksen toimittajan kysymykseen.

Esimerkki 7

<p>.hhh i Pernå e tanken att man hellre vill ta ett eget initiativ än att tvingas till en fusion .hhh men va anser pernåborna</p>	<p>Kuvattuna maisema, jossa näkyy taloja, niittyä ja metsää. Välillä kuvakulma laajenee ja talot näkyvät kauempana. Lopuksi kuvassa kauppa ja muutamia ihmisiä, jotka menevät sisään kauppaan tai tulevat ulos.</p> <p>FST 12.9.2005, uutiset 18.15. Haastateltavaksi tulee kunnan asukkaita lähikuvassa, taustalla peltomaisemaa.</p>
---	--

Esimerkissä 8 toimittaja esittää kysymyksen, johon vastaaja ei toimittajan puheenvuoron aikana tule selväksi. Kuvassa on oppilas työskentelemässä koulussa, mikä viittaa haastateltavan liittyvän jollakin tavoin kouluun. Lähikuva oppilaasta hieman ylhäältä alaspäin kuvattuna tuo tilanteen lähelle katsojaa hallitusti, joten katsojalla on siis hallittu kuvakulma luokkatilanteeseen. Toimittajan kysymyksessä on lisäksi puhekielenomaisia piirteitä (esim. *varför e det som man nu*), jotka tuovat puheen lähelle arkikieltä ja samalla lähelle katsojaa. Toimittajan suoraan kysymykseen antaa vastauksen kunnan opetus-toimen johtaja, jota kuvataan lähikuvassa. Haastateltavan puheessa ei ole puhekielimäisyyksiä, joka taas tuo etäisyyttä sekä katsojaan että toimittajaan.

Esimerkki 8

<i>Varför e det som man nu stänger dehär tre små skolorna</i>	Kuvassa poika, joka istuu ja lukee luokassa. Poika kuvattuna rintakehästä ylöspäin. FST 14.9.2005 uutiset 18.15. Haastateltavaksi tulee lähikuvaa kunnan opetustoimen johtaja.
---	---

Aineistossa erityisesti ruotsinkielisissä uutisissa kysymys esitetään puhutellen haastateltavaa etunimellä. Toimittaja käyttää etunimeä, kun haastateltava on jo mainittu aikaisemmin. Mielenkiintoista on lisäksi, että etunimen käyttöä esiintyy aineistossa ainoastaan viitattaessa haastateltavina oleviin naisiin. Etunimi johtoilmauksessa on suoran kysymyksen tavoin heijastumaa puhekielestä. Toimittaja luo vaikutelmaa vapaasta ja jopa luottamuksellisesta jutustelusta haastateltavan kanssa. Esimerkissä 9 toimittajan johtoilmauksessa mainitaan haastateltava käyttäen hänen etunimeään, mikä tuo haastateltavan lähemmäksi katsojaa. Haastateltavan lähentäminen näkyy myös kuvassa, jossa haastateltavan käsiä on aluksi kuvattu läheltä. Käsissä on tabletteja, joita haastateltava joutuu ottamaan. Lähentäminen tuo haastateltavan sairauden ja ongelmat lähelle katsojaa ja tekee uutisessa puhutusta sairaudesta inhimillistä. Haastateltu on kuin kuka tahansa katsojista.

Esimerkki 9

<i>Riitta</i> slutade röka å klarar idag av vardagen med hjälp av medicinering å regelbunden motion.	Lähikuvassa RM:n kädet hänen ottaessa tabletteja. Kuvakulma laajenee kuvaamaan RM:ä istumassa hengityslaitteen vieressä vyötäröstä ylöspäin. FST 16.11.2005 uutiset 18.15. Haastateltava potilas RM.
--	--

4.3 Yleistys

Nimensä mukaisesti yleistys asettaa haastattelun sisältävän kohtauksen laajempaan kontekstiin. Taulukosta 3 ilmenevät projisoivassa kohtauksessa havaitut johtoilmaukseen ja kuvaan sisältyvät keinot.

TAULUKKO 3. Yleistys projisoivassa kohtauksessa, johtoilmauksen ja kuvan keinot.

Yleistää haastateltavan kohtausta	Keinot
Johtoilmaus	Nominaalistusta käytetään jaksossa, joissa viitataan hallintoon tai hallinnollisiin toimiin. Predikaattiverbi on usein passiivimuotoinen. Verbaalinen kieli liittyy hallinnon tekstien kielelliseen muotoon ja rakenteeseen.
Kuva	Joukko tai ryhmä ilmaisee asian koskevan niitä, joista passiivissa puhutaan. Maisema tai sisätilat kuvastavat olosuhteita, joissa joukko tai ryhmä joutuu toimimaan.

Projisoivassa kohtauksessa käytetään sanallisia ja kvaalisia yleistyksen keinoja ennen rajaavaa projisoitua kohtausta. Nominaalistusta käytetään projisoivassa kohtauksissa, joissa selkeimmin viitataan hallintoon tai hallinnollisiin toimiin. Johtoilmausten predikaattina on yksipersonainen verbi-ilmaus tai se on passiivissa, vaikka toimittajan johtoilmauksen funktiona on tuoda haastateltava puhumaan ja erityisenä funktiona on rajata haastateltavan kohtausta. Kuvatilan prosessiin osallistujat (joukko tai ryhmä) ilmaisevat asian koskevan niitä, joista passiivissa puhutaan, ja maisema tai sisätilat puolestaan kuvastavat olosuhteita, joissa prosessiin osallistujat, myös katsojat, joutuvat toimimaan tai saavat toimia. Hallinnollisena edustajana puhuu yksipersonaisen ilmauksen tai passiivin takaa henkilö, joka edustaa kyseessä olevaa hallinnon alaa tai liittyy muutoin yhtenä katsojista prosessiin ja on yksi sen osallistujista. Näin nominaalistus ja passiivi ovat kuvan ohessa luontevia.² Kuvatila puolestaan näyttää, missä asiat tapahtuvat ja ketkä asioita hoitavat tai keitä asia varsinaisesti koskee.

Verbaalisen kielen ja uutiskuvan suhde toimittajan puhumassa jaksossa on parataktinen, kun toimittaja kysyy suoraan ja haastateltava esiintyy kuvaruudussa, jonka alalaidassa on hänen nimensä. Muut tilanteet ovat hypotaktisia, koska ne ovat vaikutusaltaan laajempia ja toimittaja on tehnyt jo pitkälle meneviä tulkintoja haastateltavan puheesta. Verbaalinen kieli ankkuroi monimerkityksisen kuvan tiettyyn todellisuuteen (Barthes 1984; ks. myös Mikkonen 2005: 57–58), sanalla on näin audiovi-

² Verbaalisessa kielessä vallitsee kieliopillinen metafora (Halliday 2004: 592–593), kuten hallinnon kielessä vastaavassa tilanteessa (Hiidenmaa 2000: 57).

suaalista tekstiä rajaava funktio. Kuva yksilöi, kun sana puolestaan käyttää yläkäsitteitä tekstin kokonaismerkitystä luotaessa informoivassa tekstilajissa.

Esimerkissä 10 toimittaja käyttää puheessaan nominaalisuuksia *rajoittaminen on hankalaa* ja *paine metsästyksen sallimiseen kasvava*, kun kuvatilassa näytetään yhtä aikaa merimaisemaa. Tässä projisoivassa kohtauksessa johdotoilmauksen nominaalistus on siis rinnasteinen kuvatilanteen kanssa: tekijää ei ilmaista sanoin eikä kuvin. Hallintoa edustava haastateltava ilmestyy puhumaan vasta puheenvuoronsa alettua.

Esimerkki 10

<p>Kannan <i>rajoittaminen</i> muuten on varsin hankalaa ja (.) paine metsästyksen <i>sallimiseen kasvava</i></p>	<p>Kuvatilassa näkyy yhä edelleen meri ja karikolla istuvat vesilinnut – pian linnut lähtevät lentoon. Aineisto on kuvattu liikkuvasta veneestä; taustalla kuuluu moottorin ääni. Haastateltava on kuvassa heti vuoronsa alkaessa.</p> <p>TV1 11.10.2005, uutiset 20.30, haastateltavana dosentti</p>
---	---

Esimerkissä 11 näytetään yleiskuvaa tietöistä, mikä luo merkitystä liikenneturvallisuuden parantamisesta. Toimittaja käyttää yksipersonaista ilmaisua *tavoite on vähentää* ja passiivia *halutaan rakentaa*. Hallinnollisia ratkaisuja ei tee uutisen mukaan siis kukaan. On vain tavoite ja halu rakentaa tietynlaisia ohituskaistateitä. Kuvatilassa näytetään liikennettä, liikenneuhkaa ja tietyötä.

Projisoivan kohtauksen johtoilmauksen jälkeen puhuva virkamies on taas hallinnon edustaja ja informaation tuoja. Hän on hallinnonalansa asiantuntija, jonka asiantuntevuus ilmenee, toisin kuin viljelijän esimerkissä 5 ja pitkäaikaistyöttömän esimerkissä 6. Näin projisoiva kohtaus on erilainen suhteessa projisoituun kohtaukseen.

Esimerkki 11

<p><i>tavoite on vähentää</i> vuosittaisia liikennekuolemia yli sadalla .hhh yksi keino ovat tällaiset ohituskaistatiet, joilla on keskikaide .hhh niitä <i>halutaan rakentaa</i> viidessä vuodessa lähes 600 kilometriä</p>	<p>Liikennettä ja tietä kuvattuna liikkuvan auton sisältä. Liikenneruuhkaa tieltä, jossa on keskikaide. Tietyöläisiä työssään. TV1 11.10.2005, uutiset 20.30, haastateltavana yli-insinööri</p>
--	---

Esimerkissä 12 toimittaja käyttää passiivi-ilmausta *man* ja generistä *alla* puhuessaan kokijoista. Koettavan asian toimittaja ilmaisee nominaali-ilmauksella *beskedet om stägningen*. Kuvassa näytetään samanaikaisesti maise-
maa. Toimittajan puhe on rinnasteista kuvan kanssa. Ketään ei nosteta esille tekijäksi tai kokijaksi kuvassa tai puheessa.

Esimerkki 12

<p>Skåldöskola har idag femton lågstadielever å två lärare (.) <i>beskedet om stängningen</i> fick man först i morse (.) att det kom så snabbt överraskade <i>alla</i></p>	<p>Skåldön koulu kuvattuna kauempaa, edestä päin. Pihalla on puita, keinoja ja juoksevia lapsia. Reportterin nimi näkyy kuvassa hetken aikaa. Lopussa kuvataan koulua lähempää ja oppilaita, jotka ovat menossa sisälle.</p> <p>FST 14.9.2005, uutiset 18.15, haastateltavana suljettavan koulun opettaja.</p>
--	--

Esimerkissä 13 toimittaja käyttää nominaalistusta *sammanslagning kan vara en lösning*. Kuvassa on maisemaa ja maisemassa näkyviä ihmisiä. Kuvakulma on ensin samassa tasossa kuvattavan maiseman kanssa, mutta toimittajan puheen loppupuolella kuvakulma siirtyy kuvaamaan maisemaa ylhäältä alaspäin, sillalta alas rautatielle ja viereiselle pysäköintialueelle. Kuvakulman ollessa ylhäältä alaspäin keskellä kuvaa on katulamppu kuvassa etualalla. Toimittajan puheen lopussa ovat ilmaukset *kan vara en lösning* ja *på problemen*. Ylhäältä alaspäin suuntautuvan kuvakulman voidaan ajatella ilmentävän kokonaiskäsitystä tilanteesta ja tilanteen hallintaa. Kuntien yhdistyminen voi siis olla (hallittu) ratkaisu ongelmalliseen tilanteeseen. Katulamppu kuvan etualalla puolestaan ilmentää sitä toivoa, jota yhdistymisessä ja sitä kautta ongelman ratkaisemisessa. Toimittaja johdattelee katsojan haastateltavan puheenvuoroon myönteisin keinoin. Haastateltavana on ensin kunnan asukas, joka puheenvuorosaan ilmaisee varovaisen myönteisen kannan yhdistymi-

seen, ja heti hänen jälkeensä, ilman välissä olevaa toimittajan puheenvuoroa, puhuu kunnan talousjohtaja yhdistymisen myönteisistä seurauksista.

Esimerkki 13

<i>en sammanslagning</i> me di andra västnyländska kommunerna <i>kan vara en lösning</i> (.) på problemen	Tyttöjä kuvattuna sillalla. Kamera siirtyy kuvaamaan näkymää sillalta rautatielle. Kuvasa näkyy pysäköityjä autoja ja koiran ulkoiluttaja. Etualalla, keskellä kuvaa on katulamppu. FST 18.11.2005, uutiset 18.15, haastateltavana kaksi kunnan asukasta.
---	--

5 Lopuksi

Olemme selvittäneet tutkimuksessa, miten haastattelu-uutisessa toimittaja tuo haastateltavan kertomaan uutisaiheesta. Tässä tarkastelussa olemme soveltaneet projektion käsitettä, jolloin toimittajan puheenvuoron sisältämä kohta on projisoiva ja haastateltavan puheenvuoron sisältämä kohta on projisoitu. Projisoivaan kohtaukseen sisältyvä toimittajan puheenvuoro on johtoilmaus, ja siihen kuuluvat kuvatilassa käytetyt kuvan keinot. Projisoiva kohta toimii projisoidun kohtauksen eli haastateltavan puheen ja kuvan lukuohjeena.

Projisoivan ja projisoidun eli toimittajan ja haastateltavan kohtausten suhde on sekä hypotaktinen että parataktinen. Suhde on hypotaktinen, kun toimittajan johtoilmauksessa on tulkintoja haastateltavan puheesta ja tulkintojen vaiku-

tusala on laaja. Kuvassa hypotaktisuus ilmenee siten, että haastateltava fokusoituu laajasta kuvakulmasta. Suhde on parataktinen, kun toimittajan johtoilmauksessa on suora kysymys, jolloin haastateltavan puheenvuoron sisältävä kohta on välttämätön. Tällöin parataktisuus näkyy kuvassa siten, että haastateltava kuvataan toimittajan tasolta toimittajan puheen aikana.

Audiovisuaalisen tekstin sanaa ja kuvaa analysoimalla on saatu selville projisoivan kohtauksen keskeisimmät funktiot. Sekä suomen- että ruotsinkielisissä uutisissa ne ovat evaluointi, lähentäminen ja yleistys. Evaluointi uutistetavassa asiassa ilmenee mentaalisissa prosesseissa ja sananparsissa. Kuvatilassa se näkyy haastateltavan lähikuvissa jo projisoivan kohtauksen aikana. Projisoivan kohtauksen aikana haastateltava näkyy kuvassa, kun funktiona on lähentäminen ja kun toimittajan puheenvuoroon sisältyy kysymys. Erityisesti ruotsinkielisissä uutisissa kysymys esitetään puhuttelemalla haastateltavaa etunimeltä. Nominaalistus, passiivi, yksipersonaiset ilmaukset yleisen, fokusoimattoman kuvan ohessa ovat yleistystyksen keinoja, joita tyypillisesti käytetään hallinnollisista asioista uutisoitaessa sekä Yleisradion että FST:n uutisissa.

- Barthes, R. 1984. Kuvan retoriikkaa (suom. K. Widenius). Teoksessa M. Lintunen (toim.) *Kuvista sanoin* 3. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museon säätiö, 71–92.
- Björkvall, A. 2003. *Svensk reklam och dess modellösare*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm studies in scandinavian philology. New series 31. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Eggins, S. 1994. *An introduction to systemic functional linguistics*. London: Continuum.
- Eggins, S. & J. R. Martin 1997. Genres and registers of discourse. Teoksessa T. van Dijk (toim.) *Discourse as structure and process*. London: Sage, 230–259.
- Fairclough, N. 1997. *Miten media puhuu* (suom. V. Blom & K. Hazard). Tampere: Vastapaino.
- Halliday, M. A. K. 2004. *An introduction to functional grammar*. Third edition. London: Edward Arnold.
- Hasan, R. 1985. *Language, context and text*. Geelong: Deaking University Press.
- Heikkilä, E. 2006. *Kuvan ja tekstin välissä. Kuvateksti uutiskuvan ja lehtijutun elementtinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Heikkinen, V. 2000. Virallisen ideologiaa. Teoksessa V. Heikkinen, P. Hiidenmaa & U. Tiililä (toim.) *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus, 297–326.
- Hiidenmaa, P. 2000. Poimintoja virkakielen rekisteristä. Teoksessa V. Heikkinen, P. Hiidenmaa & U. Tiili-

- lä (toim.) *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus, 35–62.
- Holmberg, P. & A.-M. Karlsson 2006. *Grammatik med betydelse. En introduktion till funktionell grammatik*. Språksamfundets skrifter 37. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Immonen, L. 2008. *Sanojen matkassa kuvatilaan*. Käännöstieteen laitoksen julkaisuja III. Publications of the Department of Translation Studies III. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Immonen, L. & H. Rontu 2007. ”No nii tulkaa pojat syömään” – haastateltavan puhe audiovisuaalisen uutisen rakentajana. *Puhe ja kieli*, 27 (1), 19–33.
- Iso suomen kielioppi = Hakulinen, A., M. Vilkuna, R. Korhonen, V. Koivisto, T. Heinonen & I. Alho 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Karlsson, A.-M. 2007. Multimodalitet, multisekventialitet, interaktion och situation. Några sätt att tala om ”vidgade texter”. Teoksessa B.-L. Gunnarsson & A.-M. Karlsson (toim.) *Ett vidgat textbegrepp*. Tefal nr 46. Uppsala: Universitetstryckeriet, 20–26.
- Kress, G. & T. van Leeuwen 2006. *Reading images. The grammar of visual design*. Second edition. London: Routledge.
- Mikkonen, K. 2005. *Kuva ja sana. Kuvan ja sana vuorovaikutus kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonoteksteissä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Shore, S. 2005. Referoinnista projektioon ja metarepresentaatioon. M. Haakana & J. Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 44–82.

Ventola, E. 2006. Genre systeemis-funktionaalisessa kielitieteessä. Esimerkkinä asiointitilanteet. Teoksessa A. Mäntynen, S. Shore & A. Solin (toim.) *Genre – tekstilaji*. Tietolipas 213. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 96–121.